

JAPÁN KÖNYVTÁRI ÉS INFORMÁCIÓS RENDSZERE

CHANDLER, George: The Japanese library and information system: a broad comparative survey of its evolution and structure 1947–82. (*International Library Review*, vol.15. 1983. pp.389–407.) alapján TÉGLÁSI Ágnes tömörítése.

A rendelkezésre álló kevés számú dokumentum és Japán könyvtáraiban tett személyes látogatása arra indította a szerzőt, hogy kronológiai sorrendben feltárja Japán könyvtári és információs rendszerének alakulását 1947 és 1982 között, s egyben ajánlja a japán modellt Ázsia és Óceánia országainak.

* * *

1947. A Japán Könyvtáros Egyesület újjászervezése. Ez volt az első lépés az országos könyvtári rendszer kialakítása felé vezető úton. A JKE alapításakor 966 főt, 1979-ben már 4183 tagot számlált, köztük 1486 testületi tagot. Az egyesület 26 főfoglalkozású munkatársat alkalmaz. Az egyes szekciók a könyvtár- és információügy valamennyi ágát átfogják. A szekciók mellett bizottságok is működnek, feladataik közé tartozik a terminológiai kérdések tisztázása, kutatásirányítás, felmérések készítése stb. Az egyesület főbb kiadványai között a havonta megjelenő *Library Journal*, a negyedévenként megjelenő *Modern Library* és az évente megjelenő könyvtári statisztikák érdemelnek említést. Az egyesület gondozásában jelent meg a japán könyvtárakról készült, 1958-as és 1980-as felmérés anyaga angol nyelven. Az egyesület kiterjed valamennyi könyvtártípusra és információs központra; 14 kisebb szakmai szervezet országos összefogója.

Az **Országgyűlési Könyvtár** létesítéséről szóló törvényt ugyancsak ebben az évben adták ki, amerikai mintát követve. Az Országgyűlési Könyvtár lett Japán nemzeti könyvtára. A korábbi Császári Könyvtár, amely alapításától, 1872-től működött nemzeti könyvtárként, az Országgyűlési Könyvtár része lett. Gyűjteményét és szolgáltatásait hét főosztályba sorolja a szervezeti szabályzat. A nemzeti könyvtár egyaránt szolgálja az országgyűlést, az egyes könyvtárakat és a lakosságot. Az adminisztrációs főosztály felelős az Országgyűlési Különgyűjteményért és a hozzá kapcsolódó olvasói övezetért, a Császári (Ueno) Könyvtárért és a Keleti (Toyo) Könyvtárért. Érdekesség, hogy a nemzeti könyvtár élére váltakozva hol általános vezetői képességekkel, hol könyvtári szakképzettséggel rendelkező igazgatót neveznek ki. Az Országgyűlési Könyvtárról szóló törvény kimondja, hogy az igazgatót a parlament két házának elnökei nevezik ki. Fizetése és rangja miniszteri tisztségnak felel meg. Helyettese – aki miniszterhelyettesi rangban van – kinevezése

és felmentése a könyvtárigazgató hatáskörébe tartozik. Az Országgyűlési Könyvtár felügyeletét a parlament két háza által kiküldött állandó bizottság látja el, amely félévenként ülésezik. Az üléseken tesz eleget a könyvtár igazgatója beszámolási kötelezettségének. Emellett működik még egy koordináló bizottság, melynek tagjai: az állandó bizottság két elnöke, a Legfelsőbb Bíróság egy bírója, akit a Legfelsőbb Bíróság elnöke nevez ki. A bizottságnak javaslattevő joga van. Ajánlásokat csupán az országgyűlés és a kormány törvényhozó és végrehajtó szerveinek könyvtári és információs ellátására tehet, de nem tartozik feladatkörébe sem az ország egészének nyújtandó szolgáltatások, sem a könyvtár nemzeti funkcióiból adódó tennivalók fejlesztése. E hiányosságok kiküszöbölésére alakították meg 1978-ban az országgyűlés tagjaiból álló Könyvbarát Ligát.

1950. Közművelődési könyvtári törvény. A következő fontos lépés a közművelődési könyvtárakról szóló törvény kiadása volt. A háború végére a legtöbb közművelődési könyvtár elpusztult, így az első teendők közé tartozott a közművelődési könyvtárak létrehozása, illetve újjászervezése és az egész országra kiterjedő könyvtári szolgálat kiépítésének megkezdése. A könyvtárak alapításához nyújtott állami adókedvezmény ellenére 1980-ig csak 1200 közművelődési könyvtár létesült. 1979-es adatok szerint a nagyvárosok 23%-ában, a kisvárosok és falvak 75%-ában egyáltalán nem működött közművelődési könyvtár. A közművelődési könyvtári törvény hibája, hogy a köznevelési törvény szellemében fogalmazták meg, és így túlságosan nevelés-központúra sikerült. A közművelődési könyvtár feladata, hogy a lakosság minden rétegét ellássa szolgáltatásaival; ugyanakkor a számadatok azt bizonyítják, hogy a könyvtári forgalom 53%-át a gyerekek bonyolítják le, így jogos igényként merült fel a felnőtteknek nyújtandó szolgáltatások körének kibővítése és a hátrányos helyzetűek ellátásának megszervezése.

1953. Törvény az iskolai könyvtárakról. Az iskolai könyvtárakról szóló törvény ösztönzőbb hatása volt, mint a közművelődési könyvtáraké. 1981-re a 40 ezer általános-, közép- és felsőoktatási intézmény 98%-ában működött könyvtár. Ez lehetővé tette, hogy a közművelődési könyvtárak nagyobb súlyt helyezzenek a széles olvasóközönség számára nyújtott könyvtári és információs szolgáltatásokra, tekintve, hogy az oktatási-nevelési funkciót jelentős mértékben átvállalták az iskolai könyvtárak. A törvény megalkotásánál az amerikai gyakorlatot vették figyelembe, mely szerint az iskolai forrásközpontokban tanár-könyvtárosok dolgoznak, akik a tanárokkal azonos erkölcsi és anyagi megbecsülésben részesülnek. Ennek ellenére 1980-ban 8000 iskolai könyvtáros dolgozott Japánban tanári képesítés nélkül. A Japán Iskolai Könyvtárosok Egyesületének irányelvei többek között kimondják, hogy

- az iskolai könyvtárakban tegyék kötelezővé a tanárkönyvtáros kinevezését;
- hozzanak létre forrásközpontokat és gondoskodjanak ezek fejlesztéséről;
- kis településeken az iskolai könyvtár is járuljon hozzá a lakosság könyvtári ellátásához;
- alakítsanak országos pedagógiai információs hálózatot.

1979-es adatok szerint a főiskolák könyvtáraiban átlagosan 13 500 kötet található, egy tanulóra 15,1 kötet jut, és a tanár-könyvtárosok a teljes személyzet 89%-át teszik ki.

Nem ilyen kielégítő a helyzet a középfokú oktatási intézmények könyvtáraiban. Itt átlagosan 6500 kötet található iskolánként, egy tanulóra 8,9 kötet jut, és csak 38% a tanár-könyvtárosok aránya a teljes személyzet létszámához képest. Az alapfokú oktatásban még kedvezőtlenebb a helyzet: egy könyvtárra átlagosan 4400 kötet jut, egy tanulóra 7,5 kötet jut és csak 27% a tanár-könyvtárosok aránya.

1957. Törvény a Japán Tudományos és Információs Központ (JICST) létesítéséről. A dolgok logikus menetéből következett, hogy a japán kormány intézkedett a JICST létrehozásáról. (Így jött létre egyébként – szintén az Unesco támogatásával – 1952-ben Indiában az INSDOC, 1954-ben Egyiptomban a NIDOC, 1955-ben Pakisztánban a PANSDOC). Az Országgyűlési Könyvtár korábban már felismerte a tudományos-műszaki információs szolgáltatások szükségességét és 1953-ban felállított egy tudományos műszaki részleget, amelyet jelenleg is 50 fővel működtet. A JICST létrehozása nem tette feleslegessé az Országgyűlési Könyvtár tudományos műszaki részleget, sőt – a JICST szabályzata szerint – együttműködik vele. A JICST pénzügyi támogatást kap a kormánytól szolgáltatásai fejlesztésére. Feladata a tudományos-technikai információ gyűjtése, szisztematikus feldolgozása és szétsugárzása. Gazdag folyóirat-, kutatási jelentés- és szabadalomgyűjteményen alapul a központ referáló tevékenysége. A referátumokat külső szakemberekkel (mérnökök, természettudósok) íratják, de a JICST-ben dolgozó 100 információs szakember is rendelkezik műszaki képzettséggel. A referátumok egyébként kb. 100 angol szó terjedelműek. A JICST saját, online módon hozzáférhető adatbázissal rendelkezik, s kapcsolatban áll a CA Search, a MEDLINE és a TOXLINE adatbázisokkal.

1978. Az egyetemi könyvtárak külön pénzüsszeget kapnak, hogy bizonyos szakterületek (orvosi, élettani, műszaki és az agrár) periodikumgyűjteményét szisztematikusán kifejlesszék és bekapcsolódjanak az országos információs rendszerhez. A költségeket az Oktatási Minisztérium fedezte. A támogatás egyelőre csak az országos jelentőségű nagy egyetemi könyvtárakat érintette. Az intézkedés hatására 1981-re már 9000 címmel nőtt a jelzett területek periodikumainak száma.

Az Országgyűlés tagjaiból álló Könyvbarát Liga megalakulása szintén 1978-ra esik. Fő feladatai közé tartozik, hogy szorgalmazza a könyvtári állomány jobb kihasználását, segítsen az Országgyűlési Könyvtárak szolgáltatásai folyamatos fejlesztésében és javításában, nyújtson lehetőséget tagjainak, hogy tájékozódjanak a kurrens és a régi irodalomról és támogassa azokat a megmozdulásokat, amelyek az olvasási szokásokat kialakítják és növelik az olvasási kedvet.

1986. Az Oktatási Minisztérium ekkorra tervezi a Tudományos Információs Központ létrehozását Tokióban. A központ feladata lesz az információellátás koordinálásán kívül az online szolgáltatások kiépítése, a bibliográfiai adatszolgáltatás megszervezése, központi katalógus felállítás és a könyvtárhasználók elméleti és gyakorlati oktatása.

* * *

Japán nemcsak az ország határain belül kívánja megvalósítani az együttműködést, hanem bekapcsolódik a nemzetközi információs rendszerek munkáiba, és részt vesz a nemzetközi munkamegosztásban is. Az utóbbi időben megnövekedett a japán tagok száma a nemzetközi szervezetekben és itt is megfigyelhető az a törekvés, hogy a japán intézmények és szervezetek aktív szerepet vállaljanak a nemzetközi könyvtári- és információügyben. E törekvés jegyében 1982-ben az Országgyűlési Könyvtár rendezte meg az ázsiai és óceániai nemzeti könyvtárak igazgatóinak II. konferenciáját és Japán lesz az 1986-os IFLA konferencia házigazdája is.

„Szállj le a fellegekből, s gondolj rá, hogy vissza kell vinned a könyvtárba ezeket a könyveket Már-ig kellett volna!”
(Mediathèques publiques, 1983. 67-68.no.)